

Minna Santaola

AMPIAISKOSTAJA

Ampiaiskostaja

*Tämä kirja on omistettu isoille ja pienille ötökkäharrastajille. Pysykää
outoina. ♥*

Kiitokset

Tämä kirja syntyi osana Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta ”*Amppari pamppari, mene pois! Ampiaisten ja ihmisten yhteiselön dynamiikat*” (AMPASE, 2019-2022). Monitieteisessä hankkeessa tutkimme niin luonnontieteen kuin ihmistieteiden näkökulmista, minkälaisissa tilanteissa ampiaiset ja ihmiset kohtaavat, minkälaisina ihmiset nämä kohtaamiset kokevat, ja miten ampiaisten ja ihmisten kohtaamisiin liittyvien riskien ja epämurkavuuden kanssa voidaan tulla toimeen. Lämmin kiitos Koneen Säätiölle, joka mahdollisti tutkimuksesta viestimisen tämän kirjan muodossa.

KONEEN SÄÄTIÖ

Kiitos ampiaisia koskevasta faktantarkistuksesta ja muista huomioista ekologikollegoille Jyväskylän yliopistossa: Atte Komonen ja Jyrki Torniainen

Kiitokset Allergia-, iho- ja astmaliiton asiantuntijoille huomioista: Katariina Ijäs ja Tuija Tervo

Lämpimät kiitokset esilukijoille kommenteista ja kannustuksesta: Carolina Santaoja, Eveliina Asikainen, Johanna Vehkainen, Nina V. Nygren, Anu Peltari, Juuso Santaoja, Carlos Manzanares ja Kaisa Vuorela.

Minna Santaoja

Ampiaiskostaja

© 2022 Minna Santaola

Kannen suunnittelu ja kuvitus: Kaisa Vuorela

Sisuksen taitto: Minna Santaola

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-6253-0

1

VIHAAN AMPIAISIA!

Nola makasi liikkumatta peiton alla ja katseli kattoon. Tai ei hän oikeastaan katsellut. Silmät tapittivat tyhjyyteen, katse oli kääntynyt sisäänpäin. Edellispäivän tapahtumat pyörivät mielessä yhä uudestaan kuin hidastettu elokuva.

Nola kuulosteli yön ääniä. Jostain kauempaa kuului auton kaasutus, isän työhuoneen seinäkello raksutti väsyneen kuuloi-sesti. Naapurissa oltiin tavalliseen tapaan yösaunassa, putkia pitkin kaikui löylykauhan metallinen kolahdus kiulun reunaan. Vanhempien makuuhuoneesta kuului vain hiljaisuutta.

Oli noustava tarkistamaan. Hikiset jalat tarrasivat parkettiin ja jalkaa nostaessa kuulosti siltä kuin kontaktimuovin taustapaperia olisi vedetty hitaasti irti. Äiti ja isä eivät kuulleet, nukkua tuhisivat kuin tukit.

Nola katseli nukkuvan äidin kasvoja. Äiti näytti – nukkuvalta äidiltä. Silmät olivat hiukan raollaan, niin että valkuainen pilkotti luomien välistä. Jonkun muun mielestä äiti olisi varmaan näyttänyt pelottavalta zombilta, mutta Nola oli nukkunut niin monta kertaa äidin vieressä, että näky oli tuttu ja turvallinen. Otsan ja poskien iho oli unenvaalea. Äidin tukka oli hajallaan pitkin tyynyä, yksi suortuva oli eksynyt kasvojen poikki. Suupielestä valui vähän kuolaa. Äiti hengitti tasaisen raskaasti, sisään hengittäessään vähän kuorsata korahteli.

Muussa tilanteessa Nolaa olisi naurattanut äidin kuorsaaminen. Nyt Nolan sisällä kuohahti kiukku niin että silmissä tuntui tummenevan ja koko ruumis jäykistyi.

”Minä vihaan ampiaisia.”

Nola palasi huojentuneena omaan sänkyynsä, mutta uni ei tullut. Hän näki mielessään karviaismarjapuskassa kykkivän äidin.

FRANKENSTEIN PELASTAA TILANTEEN

Äiti oli ollut aikeissa tehdä karviaispiirakkaa. Ei ollut Nolan herkkua, paitsi reumat missä ei ollut marjoja. Karviaisista näytti sivusilmällä katsoen päätyvän isompi osa äidin suuhun kuin maassa odottavaan jogurttiämpäriin.

Yhtäkkiä äiti ponkasi karjaisten pystyyn. "AAAAUU!!!"

Nola makasi pyyhkeellä nurmikolla lukemassa Tuhatkuolevan kirousta. Kirjassa oli juuri hyvä kohta, ja Nola vähän ärsyynyi äidin metelöinnistä. Äiti oli välillä niin överidramaattinen, päästeli ärräpäitä mitättömimmästäkin vastoinkäymisestä.

"Mitä nyt?" Nola kysyi.

"Ai himpulan pimpula", äiti sanoi kaulaansa pidellen, nyt vähän naurahtaen. "Taisi ampiainen pistää." "Oho, aijaa. Pitääkö sille tehdä jotain?" Nola kysyi. "Kai se tästä kohta rauhoittuu", totesi äiti ja jatkoi marjanpoimintaa. Ei enää suuhunsa, pani Nola merkille.

Hetken päästä äiti alkoi yskähdellä. Ensin vain harvakseltaan, niin kuin joskus kun kurkkua ilman varsinaista syytä kutittaa. Kohta yskä äityi niin että äiti sai hädin tuskin sen lomasta puhutuksi. "Tuli vähän huono olo."

Nola katsoi yskivää äitiä, joka oli hetkessä lehahtanut kirkkaanpunaiseksi. Äidin piirteet näyttivät jotenkin vääristyneiltä, tulipunaiset korvat ja huulet olivat tavallista paksummat. Eniten Nola kuitenkin hätkähti äidin silmiä - ne näyttivät säikähtäneiltä.

Samassa hetkessä lehmuskujalta pihaan harppoi Frankenstein. Se käveli tavalliseen gorillamaiseen tapansa, pitkät kädet liikumatta polvia viistäen. Frankensteinia oli kutsuttu tuolla nimellä niin kauan kuin Nola muisti. Äidillä ja isällä oli jonkinlainen pakkomielle vanhoihin kauhuelokuviin. Nola ei ollut niitä halunnut katsoa, mutta oli nähnyt kuvia Frankensteinin hirviöstä. Yhdennäköisyys naapurin kanssa oli ilmeinen. Naapuri oli varmaan kaksi metriä pitkä ja leveäharteinen, jotenkin kulmikas ja litteä yhtä aikaa. Päällä hänellä oli aina sama tummanharmaa pikkutakki, jonka hihat näyttivät liian lyhyiltä. Tummat tuuheat kulmakarvat saivat Frankensteinin vaikuttamaan aina tuikealta, vaikka etukumara kävely näytti Nolasta pikemminkin surulliselta.

Frankenstein katsahti ympärilleen yllätetyksi jouduttuaan, pakotietä etsien, mutta totesi alistuen joutuvansa kontaktiin naapurien kanssa. Karviaispuskan juurella punaisena yskivä äiti kiinnitti hänen huomionsa. ”Päivää”, Frankenstein sanoi erikoisella, korkealla äänellään.

Nola ei olisi normaaliolosuhteissa ikipäivinä puhunut Frankensteinille mitään. Kohtaamista olisi molemminpuolisen kohteliaasti vältelty viimeiseen saakka. Frankenstein oli asunut naapurissa Nolan syntymästä asti, ja Nola oli tottunut näkemään naapuria jostain etäältä usein, niin ettei pitänyt tätä pelottavana, kuten monet muut naapuruston lapset. Mutta outo Frankenstein oli. Olisi ollut kiusallista puhua sille.

Mutta nyt ei ollut normaaliolosuhde. Äiti yski punaisena ja näytti olevan tukehtumaisillaan. ”Äitiä pisti ampiainen ja nyt sillä on huono olo”, Nola nyyhkäisi Frankensteinille. Tämä pysähtyi ja näytti tuijottavan tilannetta tyhjin silmin. Nola kuvitteli kuinka rattaat naapurin päässä raksuttivat ja hakivat uutta asentoa. Samassa Frankenstein ravistautui hereille kuin unesta ja käsi kaivoi taskusta puhelinta.

”Taitaa olla allerginen reaktio. Soitan ambulanssin.”

AMBULANSSIKYYTI

Ambulanssin tulo tuntui kestävän ikuisuuden. Nola muisti jälkikäteen lähinnä oman avuttomuutensa. Hän oli seissyt ja katsellut kyyneleet valuen, kuinka Frankenstein oli selittänyt tilanteen hätäkeskuksen päivystäjälle ja sen jälkeen kehottanut äidin istumaan nurmikolle. Sitten ei ollut tehtävissä muuta kuin odottaa.

Nola tunsu tilanteessa yllättävää yhteenkuuluvuutta Frankensteinin kanssa. Siinä he seisoivat molemmat äidin vierellä hartiat kyyryssä. Kuului äidin yskiminen ja Nolan nyyhkäisyt. Nolan teki melkein mieli ottaa Frankensteinia kädestä. Mieluiten hän olisi syöksynyt halaamaan äitiä, mutta äiti tuntui nyt tarvitsevan ilmatilaa.

Vihdoin ambulanssin sireeni alkoi kuulua. Se voimistui, kunnes kuului jo aivan läheltä. Kai Frankenstein sanoi niille oikean osoitteen, Nola mietti. Lehmuskuja 3 B 14. Hetken kuluttua kaksi haalariasuista ensihoitajaa käveli pihaan lääkelaukkua kantaen. He näyttivät leppoisilta ja hyväntuulisilta, ja Nolan teki mieli huutaa että alkää siinä maleksiko ja virnuilko, vaan AUTTAKAA JA ÄKKIÄ.

”Vai että ampiainen pisti”, toinen ensihoitajista sanoi, kaivaen samalla lääkelaukusta lasisen lääkepullon ja pistäen ruiskun neulalla sen korkista läpi. ”Joo”, sanoi Nola. Äiti ei sanonut mitään, ei juuri yskinytkään enää. Äidin kasvot näyttivät punaiselta ilmapallolta ja hän pinnisteli puolitajuissaan henkeä saadakseen.

”Pistetään adrenaliinia lihakseen niin helpottaa”, sanoi hoitaja ja pisti ruiskun äidin reiteen. Ruisku tyhjäksi hitaasti ja reiteen ilmestyi veripisara, kun hoitaja veti neulan pois. Nola huolestui että äidin lempisortseihin menisi verta, ja helpottui kun hoitaja liimasi pistokohdan päälle laastarin.

Hetki adrenaliinin pistämisen jälkeen äidin kaulan ja kasvojen väri alkoi vaaleta ja hengitys helpottui selvästi. ”Huh huh”, sanoi äiti ja hymähti Nolalle. ”Taisit välttyä karviaispiirakan syömiseltä tällä kertaa.”

”Onko teille ennen tullut tällaista reaktiota?” äidin vierellä kyykkivä ensihoitaja kysyi, samalla kun mittasi pulssia äidin ranteesta. ”Ei ole. Joskus lapsena muistaakseni pisti ampiainen jalkapohjaan, mutta ei siitä tullut jomotusta kummempaa.”

”Onko muita allergioita?”

”No jotain heinänuhaa vähän on keväisin, ei sen kummempaa.”

”No niin. Se pisti ilmeisesti tuohon kaulaan se ampiainen, siinä näkyy paukama pistokohdan ympärillä. Joskus kun pistää henkitorven lähelle, voi tulla tukala tilanne. Käytkö Marja hake-massa parit autosta?”

Viimeinen lause oli osoitettu toiselle ensihoitajalle, joka lähti kävelemään palmikko keikkuen takaisin ambulanssin suuntaan, ja palasi hetken kuluttua paareja edellään työntäen pihaan.

”Mitäs tässä...minulla on paljon parempi olo jo”, äiti sanoi kysyvästi ensihoitajalle.

”Teille tuli anafylaktinen shokki eli allerginen yliherkkyysreaktio siitä ampiaisen pistosta, ja sen jälkeen on aina syytä olla useampi tunti sairaalassa tarkkailtavana siltä varalta, että reaktio käynnistyy uudelleen. On myös hyvä välttää räsistusta. Anafylaktinen reaktio on pahimmillaan hengenvaarallinen, ja sitä hoidetaan adrenaliinipistoksella. Nyt kun teillä ei aikaisempia voimakkaita reaktioita ole ollut, niin lääkäri kirjoittaa reseptin adrenaliini-injektoriin. Se kulkee sitten tästä lähtien aina mukana.”

Viidesluokkalaisen Nolan äitiä pistää ampiainen. Äidille tulee tosi huono olo. Äiti viedään sairaalaan ja pääsee seuraavana päivänä hyvävointisena kotiin.

Siitä lähtien hänen pitää muistaa kuljettaa mukanaan adrenaliini-injektoreita allergisen reaktion varalta. Huoli hengenvaarallisesta anafylaksiasta jää vaivaamaan Nola. Hän vihaa ampiaisia: "Äitiä ette kyllä enää pistä!"

Mutta mitä tapahtuu, kun naapurin omituinen Frankenstein tulee kylään ja osoittautuu varsinaiseksi hyönteistietäjäksi...

Ampiaiskostaja on anafylaksian kokeneille ja allergisten läheisille sekä kaikille ötököistä kiinnostuneille suunnattu tarinallinen tietoteos. Kirja käsittelee vakavan allergisen reaktion aiheuttamia tunteita ja toimintaa anafylaksian sattuessa sekä pohtii rauhanomaisen lajienvälisen yhteiselon keinoja.

Henkilöhahmojen mukana pääsemme kurkistamaan ambulanssiin, sairaalan ensiapuun ja hyönteistutkijan kotiin. Ampiaiskostaja on myös tarina erilaisuudesta ja ystävyydestä. Ampiaisten lisäksi kirja tarjoaa tietoa autismikirjosta ja soveltuu hyödynnettäväksi alakouluikäisille osana ilmiöoppimista.

9 789528 062530

Kuvitus Kaisa Vuorela
ISBN 978-952-80-6253-0